

**Edward
Gibbon
Úpadek
a pád
římské
říše**

LEDA 2019

Edward Gibbon

The Decline and Fall of the Roman Empire

Translation © Adolf Felix – dědicové c/o DILIA, 2019

© LEDA spol. s r.o., 2019

ISBN 978-80-7335- 617-0

KAPITOLA I

Rozsah říše a její vojenská síla v době vlády Antoninů

Úvod

Ve druhém století křesťanské éry zahrnovala římská říše nejkrásnější země světa a nejcivilizovanější část lidstva. Stará sláva a ukázněná statečnost chránily hranice této rozsáhlé monarchie. Mírný, ale mocný vliv zákonů a mravů upevňoval postupně jednotu provincií. Jejich mírumilovní obyvatelé využívali i zneužívali výhod bohatství a přepychu. S patřičnou úctou byla zachovávána iluze svobodné ústavy. Římský senát měl zdánlivě v rukou svrchovanou autoritu a císařům přenechával všechnu vládní výkonnou moc.

Roky 98–180

Ve šťastném období více než osmdesáti let byla veřejná správa řízena ctnostmi a schopnostmi Nervy, Trajána, Hadriána a obou Antoninů. Účelem této a dvou následujících kapitol je vylicít zdárný stav jejich říše a později po smrti Marca Aurelia Antonina vypočítat nejdůležitější okolnosti jejího úpadku a pádu: zvrát, jež si bude lidstvo ustavičně připomínat a jehož důsledky pocítují národy světa dosud.

Augustova umírněnost

Nejvýznačnějších územních zisků dosáhli Římané za republiky. Císařové se většinou spokojovali s tím, že uchovávali državy získané díky politice senátu, čínorodé řevnivosti konzulů a bojovému zápalu lidu. Prvních sedm století se vyznačovalo rychlým sledem triumfů, ale byl to Augustus, který se vzdal ctižádostivého cíle podmanit si celý svět a prosazoval ve veřejných záležitostech umírněnost. Klonil se k míru jak svou povahou, tak svou úvahou nad danou situací, a nebylo mu zatěžko pochopit, že Řím v tehdejší nadřazeném postavení se musí mnohem spíše válečného rizika obávat, nežli do něho vkládat naděje, a že budou-li pokračovat války v dalekých zemích, bude jejich vedení den ze dne obtížnější, výsledek nejistější a výtobytky pochybnější a méně výnosné. Augustova zkušenost dodala váhy těmto rozumným úvahám a byl si naprosto jistý, že díky rozvážné síle jeho politiky bude jednoduché dohodnout se i s nejobávanějšími barbary o jakýchkoli ústupcích, které vyžaduje bezpečnost nebo důstojnost Říma. Místo aby vystavoval svou osobu a své legie šípům Parthů, dosáhl čestnou úmluvou navrácení korouhví a zajatců, které Parthové ukořistili po Crassově porážce.

Velitelé vojsk se v počátcích jeho vlády snažili přinutit k poslušnosti Etiopii a šťastnou Arábii. Postoupili téměř tisíc mil na jih od obratníku, ale horké podnebí brzy zahnilo vetřelce a zachránilo nebojovné domorodce těchto odlehlých končin. Severní evropské oblasti nestály za ty výdaje a namáhavé výboje. Pralesy a bažiny Německa byly osídleny smělou rasou barbarů, kteří pohrdali životem, byli-li zbaveni svobody. I když při prvním útoku zdánlivě ustupovali před vahou římské moci, brzy zoufalým hrdinským bojem znovu získávali nezávislost a připomínali Augustovi vrtkavost bohyně Štěstěny. Po smrti tohoto císaře byla jeho závěť veřejně čtena v senátě. Svým nástupcům zanechal jako cenný odkaz radu,

aby zachovali hranice říše jako spolehlivé bašty tak, jak je určila sama příroda: na západě Atlantický oceán, na severu Rýn a Dunaj, na východě Eufrat a směrem k jihu písečné pouště Arábie a Afriky.

Augustus napodobován nástupci

Bylo štěstím pro klid lidstva, že umírněný systém doporučený moudrým Augustem převzali jeho bázlívi a nečestní bezprostřední nástupci. První caesarové, holdující zábavám nebo tyranii, se objevovali jen zřídka u vojska nebo v provinciích a nadto nemínili strpět, aby činy a statečnost jejich místodržících uchvátily triumfy, které oni sami svou netečností propásli. Vojenskou proslulost poddaného považovali za drzé zasahování do císařských práv a povinností. I osobním zájmem každého římského generála bylo sřežít hranice svěřené jeho péči a netoužit po výbojích, které mohly mít stejně osudné následky pro něj jako pro poražené barbary.

Dobytí Británie bylo první výjimkou

Jediným přírůstkem, který získala římská říše v průběhu prvního století křesťanské éry, byla britská provincie. V tomto jediném případě se dědicové Caesara a Augusta rozhodli následovat spíše příkladu prvního než ponaučení druhého. Nevelká vzdálenost Británie od galských břehů přímo jako by lákala jejich zbraně. Slibná, třebaže nepravděpodobná zpráva o nalezišti perel byla pokusem pro jejich chamtivost. Pohlíželi na Británii jako na významný ostrovní svět, a výboj tímto směrem nepovažovali za výjimku v celkovém systému kontinentálních opatření. Po přibližně čtyřicetileté válce, kterou zahájil nejomezenější, vedl nejprostopášnější a ukončil nejbojácnější ze všech císařů, byla největší část ostrova přivedena pod římské jho. Rozličné britské kmeny vynikaly statečností, ale postrádaly vedení, milovaly svobodu, ale nebyly jednotné. Chápaly se zbraní s nezkrtnou prudkostí a odkládaly je nebo je obracely

proti sobě navzájem s divošskou přelétavostí. Bojovaly odděleně a byly postupně ujařmeny. Ani Caratakova odvaha, ani zoufalství Boudiccy, ani fanatismus druidů nemohly zabránit zotročení jejich zemí nebo vzdorovat ustavičnému postupu císařských vojevůdců, kteří zachraňovali slávu národa, zatímco trůn zneuctívali nejslabší a nejzhýralejší muži. Právě v době, kdy Domitianus zavřený ve svém paláci byl sám trýzněn hrůzou, kterou naháněl jiným, jeho legie pod velením schopného Agricoly porazily shromážděné houfy Kaledonců na úpatí Grampianského pohoří a jeho loďstvo, jež se odvážilo podniknout výzkumnou plavbu podél neznámých nebezpečných břehů, stavělo na odiv římské zbraně kolem celého ostrova. Dobyť Británie se považovalo za úplné. Agricola měl v úmyslu dovršit a zajistit svůj úspěch snadným podmaněním Irska, k němuž podle jeho názoru měla stačit jedna legie a několik pomocných sborů. Předpokládal, že se tento západní ostrov stane cenným majetkem a že Britové ponесou své okovy s menším vzdorem, pokud nebudou mít na všech stranách před očima naději a příklad svobody.

Vynikající Agricolovy zásluhy ho však brzy připravily o úřad místodržitele v Británii a tím byl tento rozumný, třebaže příliš náročný plán výboje navždy zmařen. Před odchodem se rozvážný vojevůdce postaral o svou državu a o její bezpečnost. Všiml si, že dvě protilehlá široká ústí řek, nebo jak se dnes říká Skotské zálivy, jako by rozdělávaly ostrov na dvě nestejně části. V nejužším pruhu v délce asi čtyřiceti mil vybudoval linii vojenských stanic, jež byla později za vlády Antonina Pia opevněna drnovým náspem navršeným nad kamenným základem. Tento Antoninův val nedaleko dnešních měst Edinburghu a Glasgowa tvořil hranici římské provincie. Na severním konci ostrova si domorodí Kaledonci uchovávali svou neukázněnou nezávislost, za kterou vděčili své chudobě stejně jako své udatnosti. Jejich nájezdy Římané často odráželi, ale jejich zemi si nikdy nepodmanili. Vládcové nad nejkrásnějšími

a nejbohatšími krajinami světa se s pohrdáním odvraceli od zá-
dumčivých pahorků vystavených útokům zimních bouří, od jezer
zahalených modravou mlhou, od studených, pustých vřesovišť,
kde hordy nahých barbarů pronásledovaly lesní zvěř.

Dobytí Dácie, druhá výjimka

Roky 101–106

Takové byly hranice Říma a zásady císařské politiky od Augustovy
smrti až do nastoupení Trajána. Tomuto schopnému a energickému
vladaři se dostalo vojenské výchovy a měl vojevůdcovské nadání.
Mírový systém předchůdců byl porušen válkami a výboji a v čele
legií stál po dlouhé době císař voják. První Trajánovy útoky směř-
ovaly proti velmi bojovným Dákům, kteří sídlili za Dunajem a za
vlády Domitianovy beztrestně urazili majestát Říma. Sílu a prud-
kost barbarů spojovali s pohrdáním životem pramenícím z pevné-
ho přesvědčení o nesmrtelnosti a převtělování duší. Dácký král De-
cebalus se osvědčil jako Trajánův důstojný soupeř. Nezoufal nad
osudem svým a svého lidu, dokud nevyčerpal, jak doznávají i jeho
odpůrci, všechny zdroje srdatosti a diplomacie. Ta paměťhodná
válka trvala s velmi krátkým přerušením nepřátelství pět let, a pro-
tože císař mohl bez omezení používat veškerou sílu státu, skončila
naprostým podrobením barbarů. Nová provincie Dácie, jež před-
stavovala druhou výjimku z Augustových zásad, měřila po obvo-
du přibližně třináct set mil. Její přirozené hranice tvořily Dněstr,
Dunaj, Tisa neboli Tibiscus, dolní tok Dunaje a Černé moře. Do-
dnes lze nalézt zbytky vojenské silnice vedoucí od břehů Dunaje
až téměř k Benderu, městu známému z moderních dějin a hranič-
ního přechodu mezi Tureckem a ruskou říší.

Trajánovy výboje na Východě

Traján toužil po slávě a dokud lidstvo bude odměňovat své škůdce štědrějším potleskem než své dobrodince, žízeň po vojenské proslulosti bude vždy kazit i ty nejušlechtilejší povahy. Chvála, kterou pěli četní básníci a dějepisci na Alexandra, probudila v Trajánově mysli nebezpečnou závist. Podle Alexandrova vzoru podnikl římský císař výpravu proti východním národům, ale s povzdechem si postěžoval, že jeho pokročilý věk mu sotva ponechává naději, že se vyrovná proslulosti Philippova syna. Přesto byl Trajánův úspěch rychlý a skvělý, i když jen dočasný. Zdegenerovaní Parthové, zlomení vnitřními sváry, prchali před jeho zbraněmi. Vítězně táhl dolů podél Tigridu, od arménských hor k Perskému zálivu. Dostalo se mu cti být prvním a současně posledním římským vojevůdcem, který se kdy plavil po tomto vzdáleném moři. Jeho loďstvo pustošilo břehy Arábie a Traján si pyšně lichotil, že se blíží k hranicím Indie. Žasnoucí senát dostával každý den zprávu o nových jménech a nových národech, které uznaly jeho svrchovanost. Dovídal se, že králové Bosporu, Kolchidy, Ibérie, Albánie, Osroéné a dokonce i sám vladař Parthů přijali diadém z císařových rukou, že jej nezávislé kmeny v horách Médie a Karduchie požádaly o ochranu, že se bohaté kraje Arménie, Mezopotámie a Asýrie staly římskými provinciemi. Ale Trajánova smrt brzy zmařila skvělé vyhlídky a právem vyvstaly obavy, že četné vzdálené národy svrhnu nepohodlné jho ve chvíli, kdy už je nebude držet na uzdě silná ruka, jež jim je vnutila.

Trajánův nástupce Hadrián se výbojů vzdal

Když jeden z římských králů založil Kapitol, odmítl podle staré tradice bůh Terminus (který se staral o hranice a byl podle dobového vkusu zpodoběn velkým balvanem) jako jediný mezi všemi nižšími božstvy postoupit své místo samotnému Jovovi. Z tohoto

tvrdohlavého postoje byl vyvozen příznivý závěr, augurové ji vykládali jako spolehlivou předpověď, že se hranice římské moci nikdy neposunou zpět. Dlouhou dobu, jak tomu bývá, předpověď přispívala k svému vlastnímu splnění. Ale přestože Terminus vzdoroval Jovovu majestátu, musel se podrobit vůli císaře Hadriána. Prvním opatřením jeho vlády bylo, že se vzdal všech Trajánových východních výbojů. Navrátil Parthům právo na volbu nezávislého vládce, odvolal římské posádky z provincií Arménie, Mezopotámie a Asýrie a podle Augustových zásad zvolil znovu Eufrat jako hranici impéria. Výtky, jimž se obvykle nevyhnou veřejné skutky ani soukromé pohyby vladařů, považovaly závist za vlastní příčinu císařova chování, které však vyplývalo spíše z Hadriánovy rozšafnosti a umírněnosti. Zmíněnému názoru zdá se nasvědčující do jisté míry císařova proměnlivá povaha, schopná střídavě nejnižších i nejušlechtlejších citů. V každém případě nemohl vzdát skvělejší poctu nadřazenosti svého předchůdce, nežli když přiznal, že úkol obhájit Trajánovy výboje je nad jeho síly.

Rozdíl mezi Hadriánem a Antoninem Piem

Vojácký a ctižádostivý Trajánův duch se podstatně lišil od umírněnosti jeho nástupce. A stejně pozoruhodná byla neúnavná Hadriánova činnost ve srovnání s klidnou vlídností Antonina Pia. Hadriánův život bylo téměř ustavičné cestování. Měl všestranné nadání vojáka, státníka i vědce a uspokojoval svou zvědavost při plnění povinností. Bez ohledu na roční dobu a podnebí pochodoval pěšky s nepokrytou hlavou zasněženými kraji Kaledonie i vyprahlými rovinami Horního Egypta, nebylo v říši provincie, kterou by císař během své vlády nepoctil svou přítomností. Naproti tomu Antoninus Pius trávil nerušený život v srdci Itálie a za třiačacet let, co spravoval říši, nepodnikl ten laskavý vladař delší cestu než od svého římského paláce do zátiší venkovského sídla v Lanuvii.

Mírový systém Hadriána a obou Antoninů

Bez ohledu na tento rozdíl v osobních vlastnostech převzali Hadrián i oba Antoninové povšechný Augustův systém a beze změny jej dodržovali. Jejich cílem bylo zachovat důstojnost říše a nepokoušet se o rozšíření hranic. Všemi čestnými prostředky nabízeli barbarům přátelství a snažili se přesvědčit svět, že římská moc, povznesená nad pokušení výbojů, je vedena jen láskou k pořádku a spravedlnosti. Po dlouhou dobu třiačtyřiceti let bylo jejich úsilí korunováno úspěchem a pomlčíme-li o několika méně významných srážkách, které sloužily k cvičení legií na hranicích, poskytuje panování Hadriána i Antonina Pia utěšený obraz obecného míru. Pověst Říma se těšila úctě mezi nejuvzdálenějšími národy světa. Nejnespoutanější barbari často předkládali své rozepře k rozsouzení císaři a soudobý dějepisec nám podává zprávu, že viděl poselstva, jež přijela žádat údajně o poctu, aby jejich spoluobčané byli přijati do řad poddaných. Byli však odmítnuti.

Defenzivní války Marca Aurelia Antonina

Hrůza z římských zbraní dodávala váhy a důstojnosti shovívavému postoji císařů. Ti udržovali mír ustavičnou přípravou k válce, spravedlnost řídila jejich kroky a národům na hranicích dávali na srozuměnou, že nemají v úmyslu křivdit jiným, ale právě tak nestrpí křivdu vůči sobě. Vojenskou sílu, kterou Hadriánovi a staršímu Antoninovi stačilo stavět na oči, použil císař Marcus Aurelius Antoninus proti Parthům a Germánům. Nepřátelské chování barbarů popudilo filozofického vladaře a ve spravedlivé sebeobraně zaznamenal Marcus Aurelius a jeho vojevůdci mnoho znamenitých vítězství na Eufratu a na Dunaji. Vojenské zřízení římského impéria, které tímto způsobem zajišťovalo buď klid, nebo úspěch, bude nyní vlastním a důležitým předmětem naší pozornosti.

Vojenské zřízení římských císařů

V poctivých dobách republiky bylo používání zbraní vyhrazeno občanům, kteří milovali svou vlast a měli majetek, jenž museli chránit. Měli určitou účast na vydávání zákonů, a jejich dodržování bylo jak jejich zájmem, tak povinností. Ale úměrně tomu, jak se s rozšířením říše o dobyté území vytrácela osobní svoboda, byla válka postupně povýšena na umění, a současně degradována na řemeslo. Předpokládalo se, že do legií i v dobách, kdy se verbovalo i v nejdlehljších provinciích, budou najímáni jen římstí občané. Tato pocta se všeobecně považovala buď za zákonnou výsadu, nebo za patřičnou odměnu vojáků, bral se však přitom i velký důraz na důležité vlastnosti branců, na jejich věk, sílu a vojenskou postavu. Při všech odvodech se dávala přednost severním krajům před jižními, muži zrození pro vojenské řemeslo se hledali spíše na venkově než v městech a velmi rozumně se předpokládalo, že zdravé povolání kovářů, tesařů a lovců bude spolehlivější zárukou síly a odhodlanosti než usedlá zaměstnání sloužící přepychu. I poté, kdy zřetel k majetku byl ponechán stranou, veleli vojskům římských císařů stále ještě většinou důstojníci ze zámožných rodin s dobrým vychováním. Na druhé straně se prostí vojíni, stejně jako žoldnéři moderní Evropy, rekrutovali z nejnižších a velmi často nejneřestnějších vrstev.

Kázeň

Občanská ctnost, kterou staří nazývali vlastenectvím, pramení z neochvějného vědomí našeho vlastního zájmu o udržení a rozkvět svobodné vlády, k níž patříme. Takový pocit, díky němuž byly legie republiky téměř neporazitelné, znamenal však jen velmi málo pro námezdné služebníky despotického vladaře, bylo proto nezbytné, aby tento nedostatek nahradily jiné, ale neméně působivé pohnutky, a to čest a náboženství. Venkován nebo řemeslník měl

pak iluzi toho, že byl povýšen do čestnějšího vojenského povolání, kde bude jeho hodnost a dobrá pověst záviset na jeho vlastní odva-ze, a že jeho chování, i když hrdinství obvykle nepřinese prostému vojínu slávu, může přispět k slávě nebo hanbě setniny, legie nebo dokonce celého vojska, s jehož ctí je nyní spjat. Při nastoupení služby musel složit přísahu se všemi slavnostními obřady. Slíbil, že nikdy nezběhne od své korouhve, že podřídí svou vůli rozkazům velitelů, že obětuje život za bezpečnost císaře a říše. Oddanost římských jednotek jejich korouhvím byla podněcována současně náboženstvím a ctí. Zlatý orel zářící v čele legie byl předmětem jejich nejhlubší úcty, a zradit tento posvátný znak v momentě nebezpečí považovali stejně za bezbožné jako za potupné. Tyto pohnutky, jejichž působivost pramenila z fantazie, byly posilovány obavami a nadějemi hmotnějšího rázu. Pravidelná mzda, příležitostné dary a pevně stanovená odměna po určitém počtu služebních let mírnily drsnost vojenského života, zatímco na druhé straně zbabělost a neposlušnost nemohly ujít nejpřísnějším trestům. Centurioni měli právo trestat ranami, vrchní velitelé mohli uložit trest smrti. Neochvějným pravidlem římské disciplíny bylo, že se dobrý voják musí bát svých důstojníků víc než nepřítelé. V důsledku těchto zavedených metod dosáhlo udatenství císařských oddílů tak vysokého stupně spolehlivosti a poddajnosti, že pro barbary s jejich prudkými a neukázněnými vášněmi to bylo naprosto nepochopitelné.

Cvičení

Římané si byli vědomi, že statečnost není dokonalá bez dovednosti a výcviku a že samotné slovo *vojsko* v jejich jazyce bylo odvozeno od slova, které znamená *cvičení*. Vojenská cvičení byla důležitým i neprominutelným článkem výchovy ke kázní. Nováčci a mladí vojáci museli cvičit ráno i večer, a ani pro veterány nebyly věk nebo znalosti dostatečnou výmluvou, aby si nemuseli denně opakovat,

co už dokonale ovládali. V zimních vojenských táborech byly budovány prostorné příbytky, aby tuto jejich užitečnou činnost nepřerušilo ani nejbouřlivější počasí. Pečlivě se dbalo, aby zbraně určené pro toto napodobení války vážily dvakrát tolik než zbraně pro skutečný boj. Není účelem tohoto díla vyličít do všech podrobností římská cvičení. Připomeneme jen, že zahrnovala všechno, co mohlo zvýšit tělesnou sílu, ohebnost údů a půvab pohybu. Vojáci se museli důkladně naučit pochodovat, běhat, skákat, plavat, nosit těžká břemena, zacházet se všemi zbraněmi, kterých se užívalo při útoku nebo obraně jak ve válčení na dálku, tak v boji muže proti muži. Museli provádět různé obraty a naučit se i pyrrhickému neboli válečnému tanci za zvuků fléten. Římské oddíly se uprostřed míru seznamovaly s válečnou praxí a jistý antický dějepisec, který proti nim bojoval, výstižně poznamenal, že prolévání krve bylo jedinou okolností, kterou se bitevní pole lišilo od cvičiště. Bylo zvykem nejschopnějších vojevůdců a někdy i samotných císařů podpořit tuto vojenskou výuku osobní přítomností a příkladem, a tak se dovídáme, že Hadrián stejně jako Traján projeví často ochotu vyučovat nezkušené vojáky, odměňovat pilné a někdy s nimi také závodit v ukázkách síly a obratnosti. Za vlády těchto císařů byla s úspěchem pěstována taktika jako věda, a dokud říše nepřišla o svou sílu, byly tyto taktické poučky respektovány jako dokonalý model římské kázně.

Legie za císařů

Devět válečných století přivodilo postupně ve vojenství mnoho změn a vylepšení. Legie v dobách punských válek, jak je popisuje Polybios, se podstatně lišily od těch, jež vybojovaly Caesarova vítězství nebo které hájily říši Hadriánovu a obou Antoninů. Složení císařské legie lze vyličít několika slovy. Pěchota těžkooděnců, představující její hlavní sílu, byla rozdělena do deseti kohort

a pětapadesáti setnin, kterým velel příslušný počet tribunů a centurionů. První kohorta, jež bývala vždy čestným útvarem a střežila orla, měla tisíc sto pět vojáků, kteří se nejlépe osvědčili udatností a věrností. V ostatních devíti kohortách jich bylo vždy pět set padesát pět a celková síla pěchoty legie tak činila šest tisíc sto mužů.

Zbraně

Zbraně byly jednotné a obdivuhodně přizpůsobené svému poslání: otevřená helma s vysokým chocholem, hrudní krunýř nebo drátěná košile, stehenní brnění chránící nohy, na levé paži velký štít. Štít byl podlouhlý a vydutý, čtyři stopy dlouhý a dvě a půl stopy široký, z lehkého dřeva, potažený volskou kůží a vyztužený mosaznými pláty. Vedle lehkého kopí nesl legionář v pravé ruce obávané *pilum*, těžký oštěp dlouhý téměř šest stop, zakončený důkladným trojhranným ocelovým hrotem o délce osmnácti palců. Tento nástroj byl ovšem mnohem nedokonalejší než naše moderní střelné zbraně, bylo možno ho použít jen jednou a na vzdálenost pouhých deseti až dvanácti kroků. Pokud ho ale vypustila pevná cvičená ruka, žádná jízda se mu neodvážila přiblížit na dosah, žádný štít nebo pancír neodolal jeho drtivé váze. Když Říman hodil své *pilum*, sáhl k meči a vrhl se vpřed, aby se utkal s nepřítelem v boji zblízka. Meč byla krátká kalená španělská čepel s ostřím po obou stranách, stejně vhodná pro sečné i bodné rány. Vojín byl však pokaždé poučen, aby zbraně používal raději pro tento druhý způsob, při němž je jeho vlastní tělo méně odkryto, zatímco protivníkovi způsobuje nebezpečnější zranění. Legie obvykle nastupovala v řadách v hloubce osmi mužů, pravidelná vzdálenost mezi zástupy i řadami činila tři stopy. Jednotky, zvyklé dodržovat tuto volnou sestavu na dlouhé frontě a při rychlém útoku, byly připraveny provádět všechny úkoly podle okolností, jež válka přinášela, nebo podle rozkazů velitele. Voják měl dost volného prostoru pro

své zbraně i pohyby a zbývalo dost mezer, jimiž mohly nastoupit včasné posily na pomoc vyčerpaným bojovníkům. Taktika Řeků a Makedonců spočívala na zcela odlišných zásadách. Síla falangy se opírala o šestnáct řad dlouhých kopí seřazených co nejtěsněji vedle sebe. Ale brzy se na základě úvah i zkušeností zjistilo, že zdatnost falangy se nemůže měřit s údernou silou legie.

Jízda

Jízda, bez níž by nebyla průbojnost legie úplná, byla rozdělena do deseti čt neboli švadron. První z nich jakožto doprovod první kohorty čítala sto dvaatřicet mužů, ostatních devět jich mělo pouze šedesát šest. Celá jednotka, můžeme-li použít moderního označení, představovala pluk o sedmi stech dvaceti šesti jezdcích, který přirozeně spolupracoval se svou legií, ale někdy také bojoval odděleně v bitevní linii nebo tvořil obě křídla armády. Císařská jízda se už neskládala tak jako za časů někdejší republiky z nejurozenějších jinochů z Říma a Itálie, kteří se vojenskou službou u jezdeckta připravovali k dráze senátora a konzula a hrdinskými skutky se snažili ulovit volební hlasy svých krajanů. Od doby, kdy se změnil zvyky i vláda, věnovali se nejbohatší příslušníci jezdeckého stavu správě soudnictví a státních důchodů. Když se rozhodli pro vojenskou dráhu, obdrželi okamžitě velení nad jízdní četou nebo nad kohortou pěšáků. Traján a Hadrián povolávali ke svému jezdecktu muže ze stejných provincií a ze stejné třídy poddaných, z nichž se rekrutovali příslušníci legií. Koně byli většinou z hispánského nebo kappadockého chovu. Římští kavaleristé opovrhovali kompletním brněním, které zatěžovalo jezdecktu východních zemí, jejich mnohem užitečnější výstroj sestávala z helmice, podlouhlého štítu, lehkých holinek a drátěné košile. Jejich hlavní útočnou zbraň byl oštěp a dlouhý, široký meč. Používání kopí a železných kyjů převzali patrně od barbarů.

Pomocné sbory

Bezpečnost a důstojenství říše byly svěřeny v první řadě legiím, ale římská prozíravost brala zavděk jakýmkoli válečnými zdroji. Značné množství branců se pravidelně vybíralo mezi obyvateli provincií, kteří si dosud nezasloužili čestné postavení římského občana. Mnoha závislým vladařům a obcím roztroušeným podél hranic bylo po jistou dobu dovoleno udržet si svou svobodu a bezpečnost, jestliže projeví ochotu ke službě ve zbraní. Dokonce i elitní oddíly nepřátelských barbarů byly často donuceny nebo přemluveny, aby vybijely svou nebezpečnou odvahu v odlehlých končinách ku prospěchu státu. Ti všichni se označovali společným jménem pomocných sborů. I když jejich početní stav v různých dobách a za různých okolností kolísal, býval zřídka o mnoho nižší než stav samotných legií. Nejzdatnější a nejvěrnější pomocné sbory byly podřízeny velení prefektů a centurionů a prodělávaly tuhý výcvik podle římského způsobu, ale většina z nich si nechala své vlastní zbraně, lépe vyhovující rázu jejich vlasti nebo dřívějším životním návykům. Každá legie, které byl přidělen určitý počet pomocných sborů, měla tak všechny druhy lehčích oddílů a metacích zbraní a byla schopna se utkat s kterýmkoliv národem s využitím jeho vlastních zbraní a způsobu boje. Legie nepostrádala ani to, co bychom v moderním jazyce mohli označit jako dělostřelectvo. Skládalo se z deseti větších a pětapadesáti menších válečných strojů a každý z nich metal v šikmém nebo vodorovném směru s neobyčejnou prudkostí kameny a šípy.

Tábor

Tábor římské legie se podobal opevněnému městu. Když byl vymezen prostor, zákopníci pečlivě urovnali půdu a odstranili všechny překážky, které by mohly porušit jeho dokonalou souměrnost. Tábor měl tvar přesného čtyřúhelníku a můžeme spočítat, že čtverec

se stranami o délce sedmi set yardů stačil k ubytování dvaceti tisíc Římanů. Stejný počet dnešního vojska by stál proti nepříteli na čáře více než třikrát tak dlouhé. Uprostřed tábora se nad ostatními příbytky zvedalo *praetorium* neboli velitelova ubikace, jezdeckvu, pěchotě i pomocným sborům byla vyhrazena vlastní místa. Uličky byly široké a dokonale rovné a na všech stranách byl mezi stany a hrazením ponechán volný prostor o šířce dvou set stop. Hradba byla obvykle vysoká dvanáct stop, opatřená řadou silných, do sebe vklíněných palisád a chránil ji příkop dvanáct stop hluboký a právě tak široký. Tyto důležité práce prováděly ruce samotných legionářů, kteří zacházeli s lopatou a krumpáčem stejně obratně jako s mečem a oštěpem. Pracovní výkonnost může být často darem přírody, ale tak trpělivá píle bývá ovocem jen zvyku a kázně.

Pochod

Jakmile trubka dala povel k odchodu, tábor byl téměř okamžitě stržen a oddíly se řadily bez prodlení a zmatku. Vedle zbraní, které se nepovažovaly za břímě, nesli vojíni legie kuchyňské příslušenství, opevňovací nástroje a zásoby potravin na mnoho dní. S takovou zátěží, která by dnešního choulostivého vojáka zcela vyčerpala, byli vycvičeni tak, že dokázali urazit pravidelným krokem asi za šest hodin přibližně dvacet mil. Objevil-li se nepřítel, odložili zavazadla a klidnými, rychlými obraty změnili pochodové kolony v bitevní řady. Prakovníci a lukostřelci harcovali v čele, první šik pak tvořily pomocné sbory opírající se o jádro legií. Jízda kryla boky a válečné stroje byly umístěny vzadu.

Počet a rozmístění legií

Tak vypadalo válečné umění, s jehož pomocí římsí císařové hájili své rozsáhlé výboje a udržovali vojenského ducha v době, kdy všechny ostatní občanské ctnosti rdousil přepych a despotismus.

Chceme-li se při úvahách o císařské armádě vedle jejího výcviku zabývat čísly, zjistíme, že není tak docela snadné je přesně stanovit. Můžeme však odhadovat, že legie, která sama o sobě představovala těleso čítající šest tisíc osm set jedenatřicet Římanů, mohla spolu s příslušnými pomocnými sbory dosáhnout počtu přibližně dvanácti tisíc pěti set mužů. Mírový stav za Hadriána a jeho nástupců tvořilo ne méně než dvacet takových obrovských útvarů, což byla velmi pravděpodobně stálá armáda s třemi sty pětasedmdesáti tisíci mužů.

Místo aby se uzavíraly za hradbami opevněných měst, která Římané považovali za útočiště slabosti a zbabělosti, tábořily legie na březích velkých řek a podél hranic barbarů. Jejich stanoviště se většinou neměnila, a tak se dá odhadnout, jak bylo vojsko rozmístěno. Tři legie stačily pro Británii. Jádrem armády leželo na Rýně a na Dunaji a skládalo se ze šestnácti legií, z nichž dvě tábořily v Dolní a tři v Horní Germánii, jedna v Raetii, jedna v Noricu, čtyři v Panonii, tři v Moesii a dvě v Dácii. Obrana Eufratu byla svěřena osmi legiím, z nichž šest se zdržovalo v Sýrii a ostatní dvě v Kapadocii. Pokud jde o Egypt, Afriku a Hispánii, které ležely daleko od důležitých bojišť, v každé z těchto velkých provincií udržovala klid a pořádek jedna legie. Ani Itálie nebyla bez vojska. Více než dvacet tisíc vybraných vojáků, poctěných titulem městských kohort a pretoriánské tělesné stráže, bdělo nad bezpečností císaře a hlavního města. Pretoriáni jakožto osnovatelé všech revolucí, které otrásaly říší, budou velmi brzy a velmi naléhavě vyžadovat naši pozornost. Pokud však jde o výzbroj a organizaci, nenacházíme nic, čím by se lišili od legií, snad nanejvýš skvělejším zjevem a volnějším kázní.

Lodstvo

Může se zdát, že loďstvo vydržované císaři neodpovídalo velikosti Říma, ale plně postačovalo pro všechny vládní účely. Ctižádost Římanů se omezovala na pevnou zem a tento bojovný lid také nikdy neprojevoval podnikavého ducha, který nutkal tyrské, kartaginské a dokonce i marseilleské mořeplavce, aby rozšiřovali hranice známého světa a prozkoumávali nejbližší břehy oceánu. Moře probouzelo v Římanech spíše strach než zvědavost, celá rozloha Středozemního moře byla po zničení Kartága a vyhlazení pirátů včleněna do jednotlivých provincií. Snaha císařů směřovala jen k zachování poklidné svrchovanosti nad tímto mořem a k ochraně obchodu poddaných. V duchu těchto umírněných nároků umístil Augustus dvě stálá loďstva v nevhodnějších italských přístavech, jedno v Ravenně na Jaderském moři a druhé v Misenu v Neapolském zálivu. Zkušenost patrně nakonec přesvědčila staré Římany, že pokud měly jejich galéry víc než dvě nebo tři řady vesel, byly vhodné spíše pro okázalou nádheru nežli pro skutečnou službu. Augustus sám byl ve vítězné bitvě u Aktia svědkem převahy svých lehkých fregat (říkalo se jim *liburnky*) nad pyšnými, ale těžkopádnými plovoucími hrady svého soupeře. Z těchto liburnek sestavil dvě loďstva, v Ravenně a Misenu, z nichž první mělo ovládat východní a druhé západní oblast Středozemního moře. Oběma flotilám byl přidělen sbor několika tisíc námořníků. Vedle obou zmíněných přístavů, které bylo možno považovat za hlavní sídla římského loďstva, kotvily značné síly ve Fóru Julii – Fréjusu na provensálském pobřeží a Černé moře střežilo čtyřicet lodí a tři tisíce vojáků. K tomu všemu nutno připočítat loďstvo udržující spojení mezi Galií a Británií a velký počet plavidel ustavičně brázdících vody Rýna a Dunaje, kde zastrašovala kraje barbarů nebo bránila nepříteli přepravit se přes řeku.

Celková síla armády

Shrneme-li celkový stav císařské branné moci, jízdy, pěchoty, legií, pomocných sborů, stráží a loďstva, ani nejnadsazenější odhad nám nedovoluje stanovit její celkovou sílu na moři i na zemi na více než čtyři sta padesát tisíc mužů. Byla to armáda, jakou, i když se snad zdá obrovská, mohl shromáždit leckterý vladař minulého století, jehož říše se rozkládala na území jediné provincie římského impéria.

KAPITOLA II

O jednotě a vnitřním rozkvětu římské říše v době vlády Antoninů

Zásady vlády

Velikost Říma nesmíme posuzovat jen podle rychlosti a rozsahu výbojů. Vládcové nad ruskými pustinami ovládali větší část světa. V létě sedmý rok po překročení Hellespontu vztyčil Alexandr odznaky makedonské moci na březích Hyfasu. Během necelého století rozšířili Čingischán a mongolští vladaři jeho rasy své nemilosrdné drancování a dočasnou říši od čínských moří až k hranicím Egypta a Germánie, ale na upevňování římské moci se podílela moudrost celých věků. Povolné provincie Trajánovy a obou Antoninů sjednocoval zákon a zdobilo umění. Čas od času byly možná vystaveny přehmatům jednotlivých představitelů moci, ale celkový způsob vlády byl rozvážný, jednoduchý a prospěšný. Domorodci mohli vyznávat náboženství svých předků a podle stupně svých zásluh získat stejné občanské pocty a výsady jako jejich přemožitelé.